

Albin Schaeder

Uren

från St. Mikael 1747

Tidigare utgivning:
De Underbara Uren
ISBN 978-91-631-2195-1

Proletäret
ISBN 978-91-631-9609-6

The Proletarian Watch
ISBN 978-91-631-9608-9

Denna publikation är upphovsrättsskyddad. Alla rättigheter förbehållna.

*Denna publikation är endast avsedd för personligt bruk.
Ingen del av denna publikation får reproduceras eller återges på något sätt
utan föregående skriftligt tillstånd från utgivaren, förutom när det gäller korta
citat i en recension.*

För tillståndsförfrågningar, kontakta utgivaren, order@urmakaren.se

Uren från St Mikael 1747
ISBN 978-91-633-3998-1

© Förlaget Urmakaren HB
Innehåll, bearbetning, layout och text: Albin Schaefer

Foto: Museiverket Helsingfors, Finlands sjöhistoriska museum,
Markku Haverinen

Utgiven och tryckt av
Förlaget Urmakaren HB, Järfälla, 2009

Förord

Finländska fiskare fastnade med sin ankarlina under fisket utanför Borstö i Åbo skärgrård 1953. Platsen antecknades och senare sändes flottans dykare ned och fann ett vrak upprättstående med intakt skrov och undermasterna fortfarande resta, vraket efter handelsfartyget St Mikael.

S:t Mikael seglade under rysk flagg med den holländska kaptenen Carl Paulus Amiel som kapten. Fartyget var på väg från Amsterdam till S:t Petersburg senhösten 1747 när det förläste söder om Borstö i Nagu av okänd anledning och sjönk på cirka 40 meters djup.

En grupp svenska dykare under Gösta Bojners ledning undersökte vraket i 1960-talets början. Bojners grupp lyfte upp rikligt med föremål, bl.a. fickur och snusdosor av guld som förvarats i fartygets kajuta.

Sändningen bestod bl.a. av ett drygt dussin klockor, varav 11 st förvaras i Finlands sjöhistoriska museum i Helsingfors. Ett par ur finns i privat svensk ägo och troligtvis finns även ett par i privat finsk ägo.

Vraket har varit mycket intressant för forskare inom olika områden och flera arbeten har blivit publicerade. Christian Ahlström har i sitt fantastiska forskningsarbete ”Sjunkna Skepp”, Natur och Kultur Stockholm, utrett skeppets öde och historia.

Forskningsmaterialet är unikt då det representerar en grupp ur från en exakt begränsad tidsperiod, packade i samma låda och med samma destination, vilka lösryckta ur sitt sammanhang skulle ha haft ett begränsat bevisvärde till såväl tid och plats, och även inbördes sammanhang.

Denna bok baseras på det forskningsarbete som Urmakaren och författaren Albin Schaefer har gjort om de funna uren på skeppet St Mikael, i samarbete med Finlands Sjöhistoriska museum.

Arbetet påbörjades hösten 2000, vid ett första besök på det finska Sjöfartsmuseet i Helsingfors där fynden från det förlista skeppet förvarades, då en inledande preliminär besiktning av uren gjordes.

I November 2001 besökte författaren museet i Helsingfors på nytt för att sammanträffa med forskaren Maija Fast och fotografen Markku Haverinen, för att ta fotografier och studera uren vidare. Nu kunde också riktlinjer skissas upp för hur det fortsatta forskningsarbetet skulle genomföras.

Med hjälp av fotografierna och anteckningarna kunde fortsatta studier göras utan att det var nödvändigt att vara på plats.

Här presenteras resultatet av detta forskningsarbete.

Uren från St Mikael 1747

Innehållsförteckning

Förord	3
Uren från St Mikael 1747	5
Sammanställning av de funna uren	6
Sammanställning på likheter i skyddsboetterna	8
Slutsatser om utförandet på skyddsboetterna	12
Verk med innerkapsel	12
Urverkens signeringar	14
Slutsatser om signeringar	18
Oroklovens detaljer	20
Urtavlornas detaljer	26
Schreiner, Mathias	30
Spegelvända signaturer från Friedberg	34
Åtta spegelvända signaturer från Friedberg:	35
Ur från Friedberg signerade ”London” eller ”Paris”:	35
Förteckning över Urmakare verksamma i Augsburg/Friedberg	40
Slutord	45

Sammanställning av de funna uren

De i vraken funna uren är signerade enligt följande:

(Museets numrering)

- 62001:1 J.n Le Roy A Paris
- 62001:2 Etienne Lenoir A Paris
- 62001:3 Ren=el London
- 62001:4 Trahniets London
- 62001:5 Cabrier London
- 62001:6 Re Kurnab London
- 62001:7 J=M=Fü=felder
- 62001:8 Trahniets London
- 62001:9 Poy London
- 62001:10 Cabrier London
- 62001:11 Drakrub London

Utöver dessa finns även ett ur signerat Schreiner, Mathias (f. 1662 i Friedberg) i privat ägo. Det finns ett liknande ur signerat Schreiner London i Heimatmuseum, Friedberg, daterat till c:a 1730.

Ett ur signerat Cabrier London, fynd från vraket St Mikael i annan privat ägo enligt artiklar i SUOF tidning under 1980-talet.

Dessutom troligtvis ytterligare ett par ur i privat finsk ägo.

En inledande kort preliminär besiktning av uren gjordes i Marinmuseet i Helsingfors 28 september 2001, varvid följande noterades:

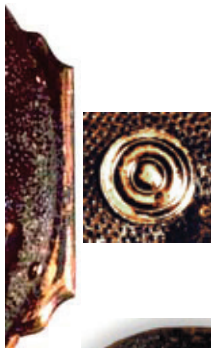
- 62001:1 Julien Le Roy A Paris.** Skyddsboett i metall med förgyllda kanter och charner, går inte att avgöra vad det tidigare varit klätt i. Enkel innerboett i guld. Urverk i fransk stil. Ger i första påseende ett mycket äkta intryck!
- 62001:2 Etienne Lenoir A Paris.** Skyddsboett. Ytter- och innerboett i guld med konstsvärd dekor och åttauddig stjärna i mitten, stämplade IR. Vackert ur av hög klass. Urverket i fransk stil (Friedberg?)
- 62001:3 Ren=el London.** Skyddsboett, tidigare klädd med hajskinn? (Liknande 62001:11) Ytterboett i guldrepousse med motiv av en man som bär fram en fisk till en dam. Slät innerboett i guld. Stämpel IFG. Guldvisare. Oroklove med nästan rak fotlinje, genombruten, mycket utstyrda vingar, musselmotiv. (Friedberg?)

- 62001:4 Trahniets London.** Ej besiktad av misstag (det fanns två), och jag trodde jag sett den. Signeringen bör kunna tydas bakfram till Steinhart.
- 62001:5 Cabrier London.** Skyddsboett lika 62001:8 (?) Slät ytter- och innerboett i silver. Stämplad MV under krona. Silvertavla med plats för signering. Oroklov med genombruten omramad fot i svag vinkel. Ruckverkbygga utan ram.
- 62001:6 Re Kurnab London.** Skyddsboett lika 62001:10. Ytterboett i guldrepousse, motiv två sittande herrar med liggande hund. Tvåfärgat guld. Innerboett med genombruten dekor. Urtavla av guld urverk med repetition. Orokloven med rak fotlinje, med motiv av ekorre samt musselmotiv (Friedberg?)
- 62001:7 J=M=Fü=felder.** Urverk med spindelgång och slagverk med repetition. Skyddsboett mycket skadad, troligen silver. Ytterboett i silver med driven eller gjuten och ciselerad dekor med motiv av ett litet japanskt tempel, dam med solfjäder och tjänarinna med parasoll. Storlek c:a 5,5 cm. Innerboett silverrepousse i ocirkulerat skick. Skarp handgraverad signering i urverket utan angivande av ort. Silvertavla med namn Fü=felder.
- 62001:8 Trahniets London.** Skyddsboett tidigare klädd med läder? Slät ytter- och innerboett i silver. Urtavla i silver. Oroklove med vingar och genombruten och inramad fot med svag vinkel, luftiga ornament, musseldekor. Signeringen bör kunna tydas bakfram till Steinhart, samma som för 62001:4. I Heimatmuseums katalog omnämns sex mästare från 1648 till före 1750 vid namn Steinhart, alla i Friedberg.
- 62001:9 Poy London.** Skyddsboett i metall med kanter av silver? Okänt vad det tidigare var klätt med. Slät ytterboett av silver. Silvertavla signerad Poy London. Oroklove med glest genombruten fot med svag vinkel. Musseldekor. Stämpel PC under krona.
- 62001:10 Cabrier London.** Skyddsboett med förgyllda kanter och charner dekorerad tryckknapp och centrumknopp, tidigare klädd med chagrin/hajskinn. Enkel innerboett i guld med urverk i fransk stil!
- 62001:11 Drakrub London.** Skyddsboett tidigare läderklädd. Förgylld(?) inner- och ytterboett. Signeringen bör vara en spegling av namnet Burkhard. I G.H. Baillies bok omnämns Joseph Burckhart från 1700-talets mitt, med ett ur i Prags National Museum och ett i Schloss Museum Berlin. Ferdinand Burkhard, Friedberg 1712-1773. Ur nr 25 i Heimatmuseums katalog. Joseph Burkhard (Burkhardt, Burkard) i Friedberg 1762-1796.

Sammanställning på likheter i skyddsboetterna

62001:6 Re Kurnab London

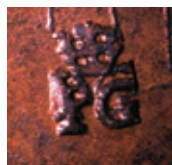
Då skyddsboetterna till 62001:6, 62001:10, är identiskt lika i såväl dekorknappar, öppningsknappens placering, charner och klädsel i hajsinn eller rocka, väljer jag att börja med dessa två.

62001:10 Cabrier London

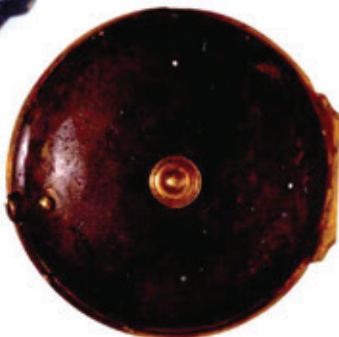

62001:11 Drakrub London

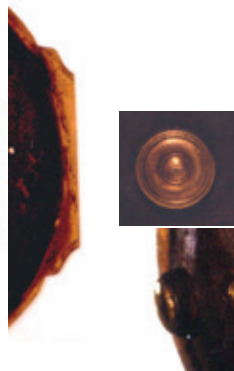

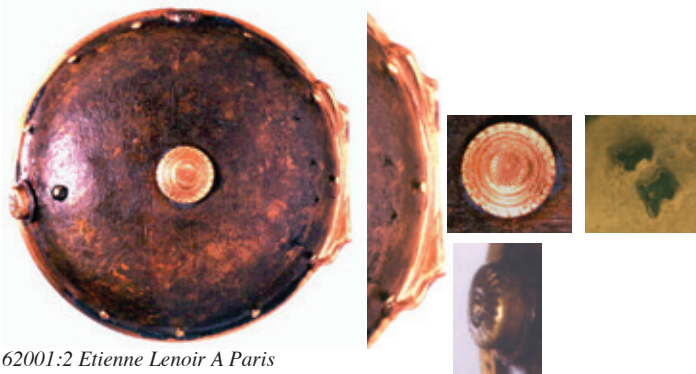
Stämpel PG under krona

Skyddsboetterna 62001:11 och 62001:3 verkar också vara identiskt lika nr 62001:6 och 62001:10 men resterna av klädseln (rocka?) är dock minimal.

62001:3 Ren=el London

62001:2 Etienne Lenoir A Paris

Dekorknappen på 62001:2 uppvisar gravyr, men öppningsknappen är lika som 62001:10. Övriga detaljer lika.

Klädseln kan här ha varit av annat och tjockare utförande, men är nu nästan helt borta.

62001:4 Trahniets London

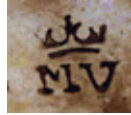
Då uret bär samma signering som 62001:8 Trahniets så kan vi väl utan vidare sortera in denna skyddsboett i samma familj som denna, trots viss variation i utförandet.

Utförandet på charneret och öppningsknappen är lika.

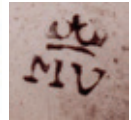
62001:5 Cabrier London

Skyddsboetterna till 62001:5 och 62001:8 uppvisar likadana detaljer och uren har samma stämpelar, till och med två likadana hål för nitar (nitarna sitter kvar här), mellan charneret och centrum.

62001:8 Trahniets London

Grundutförande lika de tidigare visade, men dessa två har förmodligen tidigare varit klädda med sköldpadd. Se hål efter dekoren i mitten. (Oftast silvernitar).

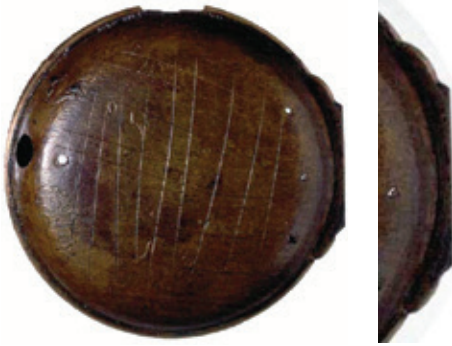

62001:9 Poy London

Denna skyddsboett företer stora likheter med 62001:5 och 62001:8. Även denna har troligen varit klädd med sköldpadd, se hålen efter mittdekoren. Det anfrätta charneret (silver?) är även lika med 62001:5 och 62001:8.

De tre boetterna har inte haft guldets skydd mot korrosion.

62001:1 Ju.n Le Roy A Paris

Skyddsboetten är i sina detaljer något avvikande från gruppen i övrigt.

Stämplar

De tre hålen intill charneret förekommer inte på de övriga. Inte heller de repor eller ristningar under boettens beklädnad förekommer i detta utförande tidigare.

Viss avvikelse från de övriga finns även i öppningsknoppens placering.

Avsaknad av nitar i kanten kan tyda på att en tjock lack imiterande sköldpadd har använts som beklädnad. Därför reporna för att fästa lacket. (!)

Grundutförandet kan dock ej helt uteslutas likna medlemmar i den övriga gruppen, beträffande form och charner. Det kan dock vara en vedertagen form och betyder ej att det måste tillhöra gruppen.

62001:7 J=M=Fü=felder

Denna skyddsboett avviker markant från de övriga i stil och utförande.

Charneret har till exempel en helt annan form, som på såväl skyddsboett som ytterboett avviker från de övrigas former. Ingenting tyder på att de har samma ursprung i tillverkning.

Det får därför antas att signeringen J=M=Fü=felder var en fristående mästare.

Slutsatser om utförandet på skyddsboetterna

De identiskt lika skyddsboetterna på **62001:6** Re Kurnab London och **62001:10** Cabrier London binder dessa skyddsboetter till samma ursprung.

62001:11 Drakrub London och **62001:3** Ren=el London binder dessa skyddsboetter till samma ursprung av samma skäl.

62001:5 Cabrier London och **62001:8** Trahniets London binds till samma ursprung genom likheten i skyddsboetterna.

Signeringen Trahniets London på ur en **62001:4** och 62001:8 binder dessa två skyddsboetter till samma ursprung, trots olika utförande.

62001:2 Etienne Lenoir A Paris binds till samma ursprung genom likheten i detaljer med 62001:4 och 62001:10 Cabrier London.

Även **62001:9** Poy London bör kunna sammanföras till samma ursprung som 62001:4 och 62001:8 även om skyddsboetten något avviker i utförande.

Sammanfallande detaljer i urverken och signeringar redovisas på de följande sidorna.

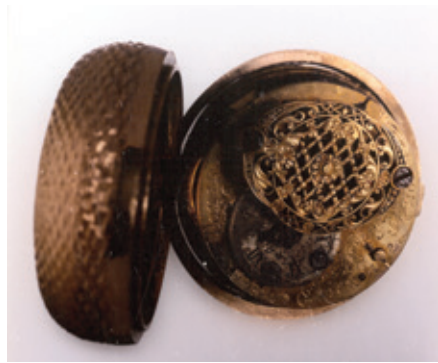
62001:1 Julien Le Roy A Paris kan ej sammanföras med de övriga på grund av olikheterna i skyddsboettens detaljer, den fint utförda orokloven och den fina signeringen.

62001:7 J=M=Fü=felder kan *på inget sätt* sammanföras med de övriga uren utan bör anses såsom en fristående mästare. Kanske är det Johannes Fürstenfelder från Aichach, far till Benedikt Fürstenfelder, Augsburg.

Verk med innerkapsel

62001:1 J.n Le Roy A Paris

62001:2

Etienne Lenoir A Paris

62001:4 Trahniets London

62001:5 Cabrier London

62001:6 Re Kurnab London

62001:8 Trahniets London

62001:9 Poy London

62001:10 Cabrier London

62001:11 Drakrub London

Urverkens signeringar

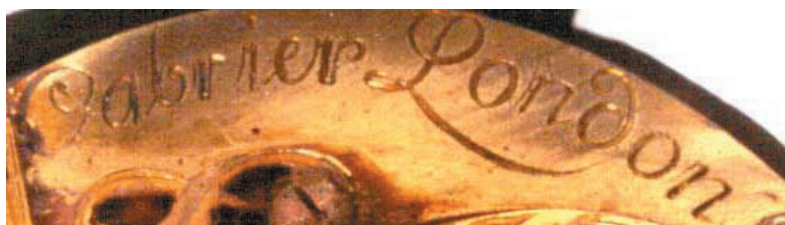

62001:4 Trahniets London

62001:8 Trahniets London

62001:4 och 62001:8 är bundna till samma ursprung genom likhet i namnet.

62001:5 Cabrier London

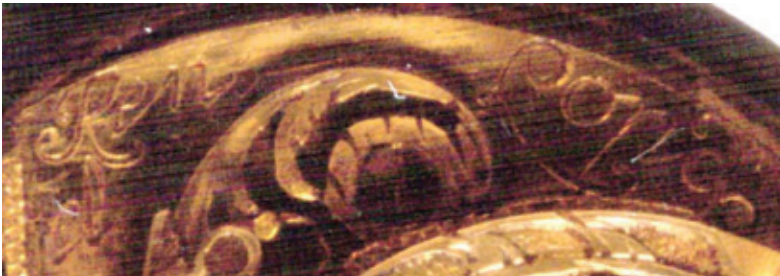
62001:10 Cabrier London

62001:5 och 62001:10 är bundna till samma ursprung genom likhet i namnet och stil på gravyren.

62001:5 och 62001:8 är dessutom även bundna till samma ursprung genom den tidigare påvisade likheten i skyddsboetterna och stämplarna.

62001:9 Poy London

62001:3 Ren=el London

62001:11 Drakrub London

62001:9 Poy London kan sammanföras med 62001:3 Ren=el London och 62001:11 Drakrub London genom likheter i signering.

62001:3 kan även sammanföras med 62001:11 genom likhet i skyddsboett, och med 62001:10 genom likhet i urtavlan.

62001:6 Re Kurnab London

62001:6 Re Kurnab London är bunden till samma ursprung som 62001:10 Cabrier London på grund av de identiskt lika skyddsboetterna, men signeringen kan vara av annan hand än till den sistnämnde. Även stilen på tavlans gravyr avviker något från de övriga.

62001:6 Detalj av innerkapsel med texten "Londo" - inte London!

62001:2 Etienne Lenoir A Paris

62001:2 Etienne Lenoir A Paris binds till samma ursprung som 62001:10 Cabrier London genom skyddsboettens likhet i detaljer, trots olikhet i signering.

62001:1 Ju.n Le Roy A Paris

62001:1 Ju.n Le Roy A Paris. Signeringen som är mästerligt utförd, synes ej ha samband med de övriga uren. "r" :et i signeringen har t. ex. ingen likhet med "r" i vare sig signeringen Trahniets eller Cabrier.

Även skyddsboettens samband med de övriga urens är mycket tveksam. Uret ger ett intryck av äkthet.

62001:7 J=M=Fü=felder

62001:7 J=M=Fü=felder uppvisar ingen likhet med de övriga uren varken i signering eller utförande, utan bör anses såsom en fristående mästare.

Uret är av hög kvalitet med slagverk och repetition samt monterat i en högklassigt utförd boett varför den aktuelle mästaren själv kan stå med sitt namn på uret med den äran.

Slutsatser om signeringar

62001:4 Trahniets London, 62001:5 Cabrier London och 62001:10 Cabrier London är bundna till samma ursprung då signeringen med största sannolikhet utförts av samma hand.

Signaturerna på 62001:3 Ren=el London, 62001:9 Poy London och 62001:11 Drakrub London ser ut att ha utförts av en annan hand. Då en stor fabrikation av ur säkert satsade flera gravörer utesluter detta inte att de har samma ursprung, då andra faktorer samstämmigt tyder på att detta föreligger.

62001:3 Ren=el London är dessutom bunden till 62001:6 Re Kurnab London och 62001:10 Cabrier London genom likhet i skyddsboett.

62001:4 och 62001:8, båda signerade Trahniets London samt 62001:5 och 62001:10 båda signerade Cabrier London är bundna till samma ursprung genom likhet i namnet.

62001:5 Cabrier London, 62001:8 Trahniets London och 62001:9 Poy London är även bundna till samma ursprung genom de lika skyddsboetterna och stämplarna.

62001:6 Re Kurnab London är bunden till samma ursprung som 62001:10 Cabrier London på grund av de identiskt lika skyddsboetterna, men signeringen kan vara gjord av olika gravörer. Även stilen på tavlans gravyr avviker något från de övriga.

62001:9 Poy London kan sammanföras med 62001:3 Ren=el London och med 62001:11 Drakrub London genom likheter i signering och skyddsboett.

62001:2 Etienne Lenoir A Paris binds till samma ursprung som 62001:10 Cabrier London, genom skyddsboettens likhet i detaljer, trots olikhet i signering.

Både 62001:1 Ju.n Le Roy A Paris och 62001:7 J=M=Fü=felder uppvisar unika signeringar som inte liknar något av de andra uren.

När det gäller signering av urtavlor så är det faktum att dom i många fall är osignerade ett tecken på att de är prefabricerade, redo att användas och signeras av urmakaren. Ett par av urtavlor är endast signerade "London", vilket antyder att dom var menade att användas i vilken som helst klocka. Engelska mästare, som Cabrier London, skulle ha signerat urtavlan också.

Signerad Cabrier London men med texten "fort" och "sakta" "Avance" "Retard", på franska!

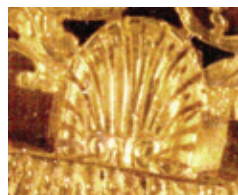

62001:3 Ren=El London

Oroklovens detaljer

62001:3 Ren=el London

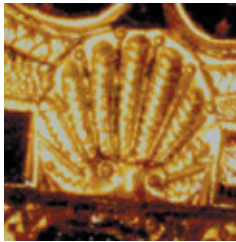

62001:8 Trahniets London

62001:6 Re Kurnab London

Åtta av uren bär signaturen "London". Den samstämmiga detaljen av en musselformig dekoration på oroklovens fot på sex av dessa åtta ur, funna i samma sändning och i samband med andra överensstämmande detaljer, bör binda dessa till samma ursprung.

62001:4 Trahniets London

62001:9 Poy London

62001:11 Drakrub London

En jämförelse med 62001:3 och 62001:8 respektive 62001:4 och 62001:9 visar att den musselformiga dekorationen har samma design, fastän av två olika modeller och detta binder dem till samma ursprung.

62001:5 Cabrier London

Det sjunde uret 62001:5 har en annan utformning av dekor på oroklovens fot. Denna olikhet motsäger inte att uret har samma ursprung som de övriga uren, då andra detaljer överensstämmer. Detaljen avser att efterlikna den på engelska ur vanliga maskaronen, men synes ej vara så väl utförd som på dessa.

Jämför dekoren med den här, på ett ur från tidigt 1700-tal, signerat L. Morel. (Tillhör författaren).

62001:1 J.n Le Roy A Paris

Märk de vackert rundade staplarna i bokstäverna "r" och "n".

62001:1 Ju.n Le Roy A Paris uppvisar även i balansbryggans utformning en egen stil och kan därmed inte sammanföras med de övriga.

Av de tre uren med kontinental design på balansbryggan skiljer sig 62001:1 också från de andra två genom den eleganta gravyren.

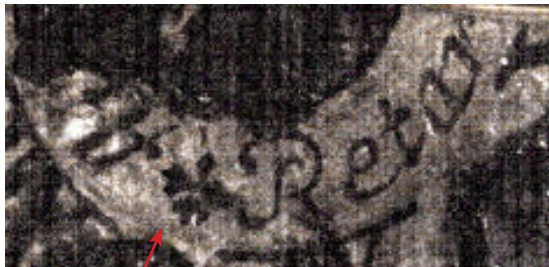
62001:2 Etienne Lenoir A Paris

62001:10 Cabrier London

62001:2 Etienne Lenoir A Paris

62001:10 Cabrier London

62001:2 och 62001:10 har gemensam korsformig bladdekor på ruckplattan. Kan sammanföras till samma gravör eller ursprung. Dessa båda är också bundna till varandra genom skyddsboetternas likhet.

62001:7 J=M=Fü=felder

Orokloven visar inga detaljer som kan sammanföra uret till den övriga gruppen. Designen och utförandet av uret vittnar om stor yrkesskicklighet.

62001:6 Tavla

62001:2 Klove

62001:10 Tavla

62001:7 Boett

Den musselliknade dekoren förekommer på samtliga ur.

Då den även förekommer på andra ur från Friedberg (men även Schweiz!) stärker det teorin att uren kan knytas till den orten. Augsburg var vid den tiden centrum för tillverkning av bland annat oroklovar och bryggor.

62001:6 Re Kurnab London

Urtavlornas detaljer

62001:4 Trahniets London

62001:8 Trahniets London

62001:9 Poy London

62001:10 Cabrier London

62001:5 Cabrier London

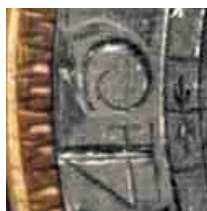
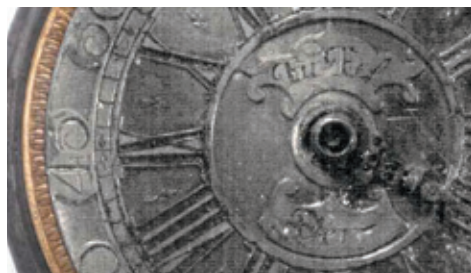
Siffrorna på urtavla nr 62001:5 har en något avvikande stil på 5:ans övre linje, men andra detaljer binder den till samma ursprung som de övriga fem.

Stilen är densamma som på 62001:9, se föregående sida.

62001:6 Re Kurnab London

Gravyren på 62001:6 kan vara utförd av annan gravör. Se även urverkens signering.

62001:7 J=M=Fü=felder

Stilen på urtavla nummer 62001:7 sammanfaller inte med de övriga.

Designen och de graverade siffrorna på urtavlor till vänster, 62001:4, 62001:8, 62001:9 och 62001:10 uppvisar samma stil och har möjligen utförts av samma hand.

De övriga uren är av emalj men deras kondition medger knappt någon jämförelse.

62001:1 J.n Le Roy A Paris

62001:2 Etienne Lenoir A Paris

62001:4 Trahniets London

62001:5 Cabrier London

62001:6 Re Kurnab London

62001:7 *J=M=Fü=felder*

62001:8 *Trahniets London*

62001:9 *Poy London*

62001:10 *Cabrier London*

62001:11 *Drakrub London*

Schreiner, Mathias

Uret funnet i vraket St Mikael. Skyddsboett i mässing med sjudelat charner. Tidigare klätt i chagrin.

Skyddsboettens utförande och stämpel binder den till samma boettmakare som de övriga uren, med undantag för 62001:1 och 62001:7.

Praktfullt spindelur med slagverk, signerat M Schreiner 486. Boett med välvt glas. Klangskål med hål för nyckel. Boettens diameter 27 mm.

Ur som är signerade "Schreiner, London" finns på Heimatmuseum i Friedberg, daterade c:a 1730.

Innerboett med genombruten dekor med djurhuvuden och rocailler.

Urverkets diameter endast 20,7 mm.

Ytterboett i guld, driven i rokok. Motiv av tre damer och en herre, med strålmönster i bakgrunden.

Oroklove av silver med det karakteristiska musselmotivet.

Signeringen "M Schreiner 486" binder även gruppen av ur till Friedberg.

Uren från St Mikael 1747 av Albin Schaefer
© Förlaget Urmakaren HB 2009-2018

Spegelvända signaturer från Friedberg

Urmakare Joseph Spiegel från Arnach, verksam från 1736 då han anhöll om borgarrättighet i Friedberg, till sin död 1760, har nämnts som falsksignerare och ansvarig för de falska uren från Friedberg. Som skäl nämns hans spegelvända signering av sitt (och andras?) namn. (Men inget ur av Spiegel fanns på skeppet visar det sig senare!)

Ur av Spiegel, signerade Legeips och Miroir, spegel på franska, är kända i Friedberg före 1750 och finns i ett flertal museer och samlingar, varav kan nämnas privatsamling i Leipzig, British Museum London, Landrocks samling, Seifhennersdorf, Konstmuseet i Budapest, Prag Nationalmuseum, Urmuseet i Genf, samt naturligtvis i Heimatmuseum, Augsburg.

Spiegel är känd för sina horisontala bordsur och s.k. vagns- eller kuskur i imponerande storlek och högklassigt utförande i praktfullt drivna ytterboetter med konstnärliga motiv, utförda av speciella boettmakare; en verklig mästare.

Spiegel var av signeringen att döma verksam i Augsburg, London och Paris.

Spiegel signerade sina ur med Miroir á Paris, Miroir Londra, Miroir London, J. Miroir Augsburg, Jo. Legeips London, allt efter vistelseort (??)

Var Speigels namns tyska klang ej gångbart i London och Paris? Förhållandet mellan Tyskland och Frankrike men även England har ofta varit spänningsfyllt.

Var det detta som föranledde Spiegel att spegelvända namnet, men ändå behålla det? Att anpassa sitt namn till landet han (kanske?) levde i.

Jämför med svensken André Hessén Paris, fransk hovurmakare i Paris 1775-1790 som även anpassade förnamnet Anders till André. Bördig från Norr Hesse by (därav namnet Hessén) i Stora Tuna, Dalarna, förut med namnet Anders Bengtsson, son till urmakaren Bengt Andersson, 1709-1761.

Var det Speigels sätt att ”spegel”-vända namnet som inspirerade de andra att vända sina namn? Det är ju möjligt att de andra urmakarna ej spegelvände sin signering före 1736, men ur sign. Schreiner London fanns redan c:a 1730.

Det finns i dag en tysk musikgrupp som kallar sig Legeips, och vars Internethemsida inte bara roar sig med att spegelvända på namnet utan även vänder på annat, som: Nem-moklliw / willkommen, seum / neues, och kisum/ musik.moklliw / willkommen, seum / neues, och kisum/ musik.

Åtta spegelvända signaturer från Friedberg:

	Född	Mästare	Död
DRAKRUB / BURKHARD Ferdinand B, Friedberg	1712	1735	1773
LEGEIPS / SPIEGEL Joseph Friedberg, Friedberg/Augsburg		1736	1750
MOMIS LEIR / SIMON RIEL Simon Riel, Friedberg	1769	1775	1811
REHEAPPAH / HAPPACHER Philipp Happacher, Friedberg	1711		1790
RELLAHEL / SCHALLER Balthasar Schaller, Friedberg	1662	1690	1747
TRAHNIETS / STEINHART Anton Steinhart, Friedberg	1706	1730	1767
RENGAW / WAGNER Johann Georg Wagner, Friedberg	1714	1740	1791
RENPUARG / GRAUPNER Paul Gottfried Graupner, Augsburg		1726	1757

Ur från Friedberg signerade ”London” eller ”Paris”:

Cabrier LONDON

Etienne Lenoir, A PARIS

Cabriel, (inte Cabrier), LONDON

Joseph Legeips LONDON

Bauman, Sebastian A PARIS

Miroir, LONDON

Drakrub, LONDON

Momis Leir, PARIS

Drakrup, PARIS

Reheappah, LONDON

Eckert, LONDON

J.G.Rengaw, LONDON

Strixner, LONDON

Renpuarg, LONDON

Som synes ett tiotal olika mästare, en del med hög position inom samhället, senatorer och borgmästare, som mycket väl kan ha samverkat med någon köpman/förläggare som hade god avsättning för uren. Låg urproduktionen i händerna på köpmännen som visste vad som såldes bäst?

Jämför även med golvuren från Mora som var en byaindusti där alla ur signerades

AAS Mora. Handelsmannen/uppköparen var förläggaren som försåg urmakarna med material och som sedan sålde den färdiga produkten vidare.

Klocktillverkning bedrevs som hemarbete långt in på 1800-talet även i klocklandet Schweiz.

Under hela 1700-talet var det uppskattningsvis 30-35 urmakare verksamma samtidigt i Friedberg, ett antal som ökar under det sista decenniet till omkring 40. Under första hälften av 1800-talet avtar antalet med 50% och efter 1850 återstår endast ett tiotal samtidigt verksamma urmakare. Tillverkningen av ur har nu gått in i ett nytt skede och Schweiz dominerar nu marknader i Europa.

Skickliga boettmakare och silversmeder synes ha funnits som underleverantörer för boetter och urtavlor, ibland endast signerade "London", färdiga att användas till olika ur. Möjligen fanns det tillgång på prefabricerade råverk, eller delar till dessa i form av halvfabrikat redan då. Augsburg var vid den tiden ett centrum för tillverkning av bland annat oroklovar och bryggor, där tillverkningen sköttes av skickliga urmakarfruar och döttrar.

Tillverkningen av drivkedjor för ur var t.ex. i London ett hemarbete under sent 1700-tal, mest för kvinnor, men där även barn från nio års ålder deltog i arbetet. Man tror dock att drivkedjorna tidigare hade importerats från Schweiz där fabrikanter var kända i La Chaux de Fonds och Le Locle redan 1750. Förhållandet var troligen likartat även i Augsburg och Friedberg.

Redan 1760 tillverkades urfjädrar, urkedjor och drivämnen även i Stockholm, av klensmeden Olof Beckelin. Jämför även med många av de svenska mästarnas kondition hos exempelvis Julien Le Roy i Paris, varifrån t. ex. den svenske mästaren Johan Lindkvist förde hem till Sverige flera Schweiziska gesäller, för tillverkning i Sverige av ur "efter det franska och engelska sättet" d.v.s. med styckearbetare, "för att erhålla ur i lika godhet och pris som de utländska."

De stora mästarna med de kända namnen var också sådana som hade många anställda och en betydande produktion. Motsvarigheter tycks ha förekommit där produktionen av ur var stor, men att uren endast försågs med säljbara namn som efterfrågades av marknaden. Det var stor efterfrågan på ur, särskilt med slagverk, då det inte var så bekvämt som nu att tända ljus, (tändstickan var ännu ej uppfunnen), och då krävdes det en stor produktion för att fylla den efterfrågan och urmakarna i Friedberg var specialiserade på repeter- och slagverksur.

Ur med kända mästarnamn, främst från London och Paris, var säkert mest efterfrågade då de stora mästarna i London och Paris med sin produktion redan nådde långt ut över världen.

Den vedertagna förklaringen är, att dessa märkligt signerade ur tillverkades i Friedberg som London eller Paris imitationer, med avsikt att säljas på kontinenten i Europa med förhoppningen att London- eller Paris -namnet skulle förhöja det uppenbara värdet av pjäsen. Om det skulle uppstå något problem i samband med försäljningen av klockan

med den falska London- eller Paris - inskriptionen kunde tillverkaren hävda att han inte hade något att göra med klockan eftersom den inte hade hans namn som signatur.

På orter med goda handelsförbindelser har hantverk såsom urmakeri stått högt i kurs och dragit till sig de bästa hantverkarna. De etablerade handelsvägarna till de snabbt växande ryska städerna såsom S:t Petersburg och Moskva gav köpmännen stora avsättningsmöjligheter för ortens produkter. Klockor och konstföremål var högt eftertraktade av den förmögna överklassen.

Märk att den aktuella sändningen av ur i vraket St Mikael, kan ha sammanställts i sin helhet av köpmän i Amsterdam, varför alla ur eller guldvaror ej nödvändigtvis är från Friedberg. 62001:1 Ju.n Le Roy A Paris, kan ha tillkommit till lasten i efterskott.

Jämför med att det i vraket även hittades prefabricerade applikationer till snusdosor, färdiga att användas av guldsmeden som förmodligen beställt dem från tillverkaren av dylika färdigt bearbetade detaljer.

Det har visat sig senare att tillverkningen av ur med fiktiva mästarnamn varit legio i slutet av 1700-talet, men att produktionen kommit att inriktats på ur av lägre kvalitet (signerade John Ward m. fl.) Denna tillverkning har uppstått på skilda orter även i Schweiz och Holland och en falsksigenering är lätt att avslöja.

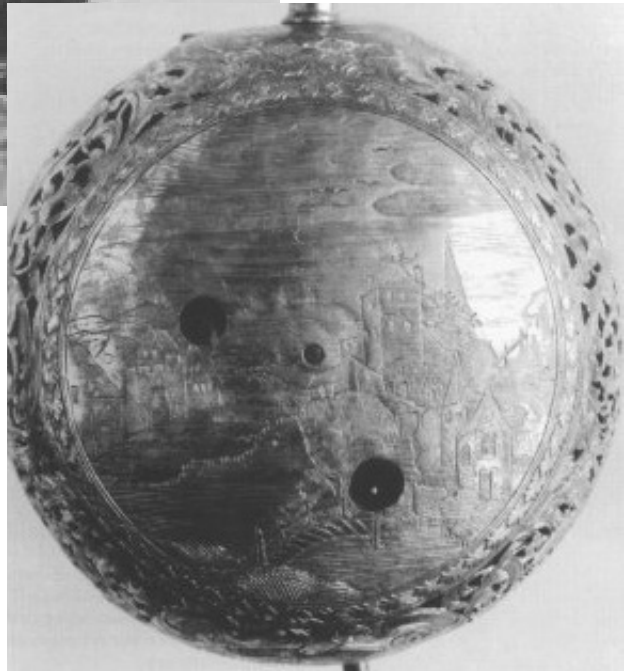
Endast en liten del av uren i Friedberg var falsksignerade.

Huvuddelen var originalsignerade mästerverk av hög klass såsom det Kuskur signerat Benedi=Fürsten=Felder Fridberg c:a 1725 som visas på nästa sida.

Urmakeriet i Friedberg var under hela 1700-talet välkänt för sin tillverkning av slagverks- och repeterur, från fickur till praktfulla kusk- eller sadelur i konstnärligt utförda boetter, tillverkade av skickliga boettmakare och guld- och silversmeder. Ämnet finns utförligt behandlat av Adelheid Riolini-Unger i "Friedberger Uren".

62001:10 Cabrier London

Publ. med välvilligt tillstånd av Heimatmuseum, Friedberg (Inv. Nr 1990/449)

*Uren från St Mikael 1747 av Albin Schaefer
© Förlaget Urmakaren HB 2009-2018*

62001:6 Re Kurnab London

Förteckning över Urmakare verksamma i Augsburg/Friedberg

	Född	Död	Atktiv	
BAIR, Georg	1638	1699		Friedberg
BAU(E)R, Joseph, son till Joh. Michael B.	1795	1870		
BAUMANN, Sebastian	1729	1805		Friedberg
BAUR, Franziskus Borgias	1766	1831		
BAUR, Joh. Michael, d.ä.			1764-	Friedberg
BAUR, Joh. Michael, d.y.	1765	1826 or 1846		Friedberg
BAYR (Bair), Georg	1638	1699		
BEITELROCK, Johann	1700	1758	1736-1758	Augsburg
BOLLINGER, Joh. Wolfgang			1725-1760	Friedberg
BRADEL, Nikodemus			1753-1770	Augsburg
BRADEL,(BRADL) Antony			1739-1770	Augsburg
BROD(T), Johann Georg			1755-1792	Augsburg
BRODT, Johann Georg			1786-1793	Augsburg
BRODT, Joseph Ignati	1756		1791-1798	Augsburg
BROSY, Mikael		1733		Friedberg
BROSY, Johann Paul, son till Mikael B.	1692	1756		Friedberg
BURCKHARD, Ferdinand	1712	1773		Friedberg
BURCKHARDT, Joseph	1762	1796		Friedberg
DEIS, Johann Michael	1700	1787		Friedberg
DELLE, Johann Daniel		1747		Friedberg
DÖLLE, Thomas		1689		Friedberg
ECKERT, Heinrich	1717	1788		
ENGELSCHALK, Leonhard		1685		Friedberg
ENGELSCHALK, Ferdinand, son till Johann Georg E.	1681	1755		Friedberg
ENGELSCHALK, Johann Christian	1655	1706		Friedberg
ENGELSCHALK, Johann Georg, son till Leonhard E.	1656	1687		Friedberg
ERB, Albrecht, urmakare vid det kejserliga hovet i Wien 1659	1628	1714	1661-1714	Friedberg
FERRER, Johannes Baptista			1760	Augsburg
FLEINER, Johann Georg		1754		Augsburg/ Friedberg
FRIEDL, Sebastian	1790	1872		Friedberg
FÜRSTENFELDER, Johannes, urmakare(?) i Aichach				
FÜRSTENFELDER, Benedikt	1680	1754		Friedberg
GAIL, Matthias	1633	1705		Friedberg
GEGENRAINER, Franz Xav.	1730		1766-1788	Augsburg

	Född	Död	Atktiv	
GLENCK, Johann Martin		1741		Friedberg
GOEGEL, Joseph	1775	1834		Friedberg
GRAUPNER, J. G.			1720	Augsburg
GRAUPNER, Paul Gottfried		<1757	1726-	Augsburg
GRUNDLER, Andreas	1705	1742		Friedberg
HÄCKHL (Häckl-Heckhl), Conrad	1686	1743		Augsburg
HAGN, Caspar, son till Johann H.	1787			Friedberg
HAGN, Johann född i Aichach	1761			
HALAICHER, Johann Oth	1612	1689	1636-1689	Augsburg
HAPPACHER, Bartholomäus, son till Philipp H.	1749	1826		Augsburg
HAPPACHER, Leonhard, son till Xaver H.	1830	1878		Friedberg
HAPPACHER, Ludwig, son till Xaver H.	1831	1856		Friedberg
HAPPACHER, Philipp	1711	1792		
HAPPACHER, Xaver, son till Bartholomäus H.	1795	1855		Friedberg
HECKEL, Frans Joseph	1725	1796		Friedberg
HECKEL, Franz Elias	1721	1776		
HECKEL, Johann	1673	1743	1722-1743	Friedberg
HECKEL, Joseph Antoni			1700	Friedberg
HECKHEL, Francesco			1730	Friedberg
HECKHEL, Johann	1673	1743		Augsburg/ Friedberg
HECKL, Johann	1770	1823		
HECKL, Johann Sebastian, son till Conrad H	1730	1793	1749-1793	Augsburg
HECKL, Joseph Anton, Urmakarson		1802		
HELBIG (Helwig), Franz Carl		1771		Friedberg
HENGGI, Joseph	1785	1831		
HENGGI, Joseph Anton		1802	1785-1802	
HEPP (Höpp), Ulrich			1769-	Augsburg
HO(C)HENADL, Adalbert, senare kejslerlig hovurmakare i Wien.			1711	Friedberg
HO(C)HENADL, Johann		1743		Friedberg
HOHENADL, Adalbert (Martin), son till Adalbert H. d.ä.	1713		1740-	Friedberg
HOHENADL, Andreas, son till Adalbert H. d.ä.	1714	1793	1740-1793	Friedberg
HOHENADL, Franz, Andreas, son till Adalbert H. d.ä.	1712			Friedberg
HÖRMANN, Georg Eichstädt			1725	
HORN, Johann Martin	1750	1786		Augsburg
JEGER, Johann Georg			1766-1768	Augsburg
KELLER, Johann Michael		1679		
KHREITMAIER, Franz, son till Johann K.	1670	1714		Friedberg
KÖBERLE, Wilhelm Eichstädt			1680-1720	
KORNMAN, Johann	1640	1719		Friedberg

	Född	Död	Atkiv	
KORNMAN, Johann Georg, son till Johann K	1673	1743		Friedberg
KRAITMAYR, (Kreuthmeyer) Johann Sebastian, son till Johann K.				Friedberg
KRAITTMAYR (Kreittmayer), Elias (I), son till Johann K.	1639	1697		Friedberg
KRAITTMAYR, Wiguläus		c:a 1660		Friedberg
KREITTMAYR, Elias (II), son till Elias (I) K.	1676	1720		Friedberg
KREITTMAYR, Johann Georg, son till Wiguläus K.		1660-1675		Friedberg
KURZ, Sebastian	1743	1828		Friedberg
LECHNER, Franz, gift med urmakardottern Mari Josepha Bannrukker			1798	
LECHNER, Matthäus	1778	1843		
LECHNER, Sebastian, son till Franz L.	1799		1835-	Friedberg
LENCK, Egidius			1776-	Augsburg
LENZ, Johann Georg, gift 1785 tmed urmakardottern Anna Mahl				
LENZ, Paul	1770	1855		
LIPP, Matthias	<1762		1788-	
MÄGELE (Mägeli), Ignaz			1780	Augsburg
MAHL, Sebastian			1785-	Friedberg
MANGMEISTER, Vitus			1753-	Augsburg
MÄRTEL, Ferdinand, borgmästare	1728	1784		Friedberg
MAYR (Mayer, Meyer), Jakob	1720		1750-	Augsburg
MAYR, Ignaz	1774	1858		Friedberg
MAYR, Jakob		1714	1672-1714	Augsburg
MAYR, Johann Georg	1636			Friedberg
MAYR, Johann Peter			c:a 1740	Augsburg
MAYR, Sebastian	1804	1844		
MERZ, Antoni	1684	1726		Friedberg
NIGGL, Joseph, lärling i Graz 1749	c:a 1723		1749-	
POLLINGER, Johann Wolfgang			1740-	
REHLE, Johann	1684	1726		
RIE(H)L, Johann, (Jakob), son till Simon R.	1780	1849		Augsburg
RIEL, Simon	1738	1811		
ROLL, Georg			c:a 1550-1599	
ROTH, Franz Anton			1759-1790	Augsburg
RUEPP, Benedikt			c:a 1820	Friedberg
RUMEL, Johann	1748	1826	1776-1826	Friedberg
RUMEL, Johann Baptist(a)	1689	1760		Friedberg
RUMMEL, Augustin	1660	1706		
SCHALLER, Balthasar	1662	1747		

	Född	Död	Atkiv	
SCHE(N)NER (Schöner), Christoph	1660	1710	1681-1710	Augsburg
SCHENK, Jakob	1793-94	1846		Friedberg
SCHREINER, Karl Mathias, son till Mathias S.	1730	1782	1762-1782	
SCHREINER, Mathias	1662			
SEITZ, Elias	1688	1742		Friedberg
SINGER, Joh. Christoph	1775	1843		
SPÄTT, Johann Anton			1740-	
SPIEGEL (MIROIR, LEGEIPS), Joseph	1736	1760		Friedberg
STRIXNER, Jakob	1699	1770		Friedberg
STRIXNER, Franz, son till Jakob S.	1745	1818		Friedberg
STRIXNER, Andreas, son till Jakob S.	1751	1830		Friedberg
STRIXNER, Johann Jakob, son till Jakob S.	1755			Friedberg
TANSPET, Joseph			1763	Augsburg
TEGER, Johann Georg			1750	Augsburg
TREFFLER, Caspar		1743		
TREFFLER, Sebastian	1714	1791		
TREIBLER, Johann	1644	1682		
TREIBLER, Johann Christian, son till Johann T.	1651			
VOGL, Thomas			1791-	Augsburg
WAGNER, Johann Georg	1714	1791		Friedberg
WIDMANN, Michael	1770	1848		
WÖHRLE (ELRHOW), Joseph		1761		Augsburg
WOLF, Sebastian	1728	1798		
WÖRLE, Johann Michael	1739		1766-	Friedberg
WÖRLE, Johannes	1754	1820		
ZEIDLMAJR, Andreas, son till Vitus Z.		1728		
ZEIDLMAJR, Joseph	1741	1818		
ZEIDLMAJR, Vitus		1720		
ZWACK, Johann Georg			1797-	Friedberg

Urmakarnamn:

Adelheid Riolini-Unger "Friedberger Uhren"

Heimat Museum der Stadt Friedberg

G.H. Baillie "Watchmakers and Clockmakers of the World".

62001:9 Poy London

Uren omsorgsfullt omskött av Museiverkets konservator, efter 200 år i havets djup.

Slutord

Över tvåhundrafemtiofem år har nu förflutit sedan sändningen med uren följde fartyget i djupet, och vi står nu med alla frågorna att besvara.

Det har varit ett fantastiskt forskningsarbete att på detta sätt få en inblick i vad som förelåg vid denna tid och jag ger ett stort tack till Finlands sjöhistoriska museum i Helsingfors som så välvilligt ställt forskningsmaterialet till förfogande.

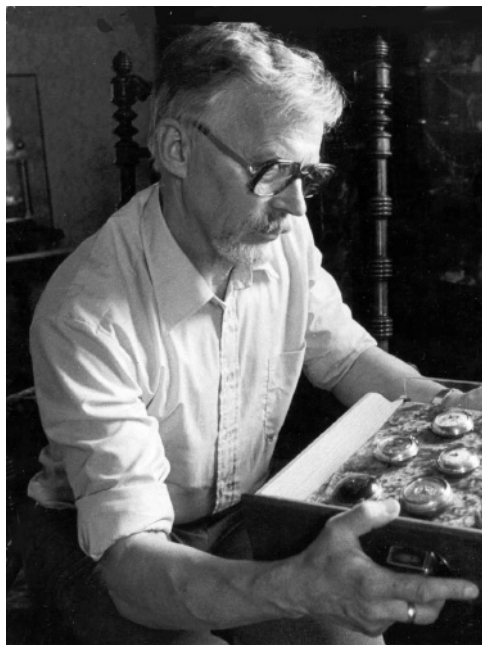
Har denna lilla sändning öppnat våra ögon för möjligheten att urverkstäder troligen försåg en stor köpkrets med förnämliga alster, som i dag uppskattas som de mästerverk de verkligen är, men som man allmänt ej tänker på att de kan vara falsksignerade beträffande namn och ursprung.

Denna forskning gör som många andra, den skapar fler frågor än den besvarar och manar till ytterligare forskning i urens historia.

Skulle en enda liten sändning verkligen vara den enda (fastän säkra) bekräftelsen på att en sådan kommers förekommit, eller är det möjligt att det under decennier före och efter detta förekommit en omfattande falskproduktion vars omfattning vi endast kan ana.

Ytterligare forskning i museer, här och utomlands, skulle säkert ge stoff till ännu en bok.

Författaren.

Albin Schaefer

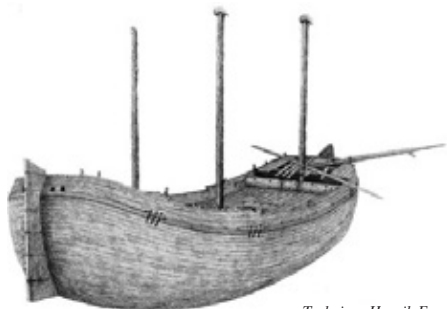
Finländska fiskare fastnade med sitt nät när dom fiskade utanför Borstö i Åbo skärgård 1953.

Senare sändes marindykare ner och fann ett vrak upprättstående på 40 meters djup.

Bärgningen av en del av vrakets last som förvarades i kajutan utfördes av svenska dykare under 1960-talets början och visade sig innehålla en mängd dyrbarheter, därav bland annat guldsmedsvaror och klockor.

Kinesiskt porslin bärgades under 1990-talet av finska marinarkeologer och forskning har visat att fartygets destination var till det kejserliga hovet i St Peterburg och till kejsarinnan Elisabeth Petrovna.

Vraket har varit och är mycket intressant för forskare inom olika områden.

Teckning: Henrik Forsell

Borstövraket idag. Fartygets master står delvis upprätta och det stora djupet har bevarat vraket väl.

Denna bok redovisar den grundliga forskning som gjorts om ursprunget till de klockor som återfanns i vraket St Mikael.

Forskningsmaterialet är unikt då det representerar en grupp ur från en exakt begränsad tidsperiod, packade i samma låda och med samma destination.

ISBN 978-91-633-3998-1

9 789163 339981